

نوع مقاله: پژوهشی

دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۳/۱۵

پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۱۰/۱۰

صفحات: ۵۹-۷۲

doi: 10.52547/mmi.670.14021010

حقوق شهروندی اسلامی در طراحی معماری خانه‌های تاریخی قاجار دزفول با تأکید بر بحران همه‌گیری کووید ۱۹*

احمد صراف‌زاده** اصغر مولایی*** مینو قره‌بگلو****

چکیده

یکی از عوامل مؤثر بر کیفیت زیستی، توجه به حقوق شهروندی است. به‌طوری‌که بر مبنای شرایط مکان و زمان، شکل گرفته است و اهمیت آن در جامعه، تحت تأثیر چارچوب‌های دوره اسلامی ایران، نمود می‌یابد. بر این اساس، حقوق شهروندی بر محیط زیست افراد تأثیرگذار است و در سطوح مختلفی ایجاد می‌شود. همچنین معماری خانه به عنوان بستری که رابطه مستقیم با زیست جامعه دارد، اهمیت می‌یابد. از این رو، به واسطه تغییرات در دوران مدرن، نیازمند آسیب‌شناسی است. از طرفی شرایط کووید ۱۹ به عنوان یکی از جنبه‌های مرتبط با حقوق شهروندی، اهمیت دارد و خانه، به عنوان بستری جهت پاسخ‌گویی به این شرایط، مهم تلقی می‌شود. به این ترتیب می‌توان هدف را پاسخ‌گویی اندیشه‌های معماری اسلامی به شرایط بحران کووید ۱۹ در خانه‌های تاریخی دزفول در نظر گرفت که نمونه‌ای شاهد بر معماری است. به‌طوری‌که منجر به ارائه راهبردهایی در چارچوب اندیشه‌ها و تحقق حقوق شهروندان می‌گردد. روش پژوهش بر پایه تحلیل محتوای متون به صورت کیفی و بررسی‌های کمی با روش «کوداس» است. در نهایت با استفاده از استدلال منطقی، نتیجه‌گیری از آن‌ها انجام می‌شود. در این روش ابتدا، به بررسی متون در راستای چارچوب توجه اسلامی به معرفت‌شناسی پرداخته شده است. سپس با ارزش‌گذاری عددی و منطق، آسیب‌شناسی و نتیجه‌گیری انجام می‌شود.

یافته‌ها تحت تأثیر عوامل مؤثر بر حقوق شهروندی به دست آمده‌اند. آن‌ها از سه جنبه سلامت ذهن، سلامت جسم، و اجتماع و اقتصاد، زیست افراد را آسیب‌شناسی می‌کنند. از این رو می‌توان بر اساس بررسی‌های کمی، مؤلفه‌های آسایش صوتی، تهویه مناسب، نور، امنیت، روابط اجتماعی، اندازه و تعدد فضا، و انعطاف‌پذیری را دارای بیشترین تأثیر در کیفیت زیستی دانست. به‌طوری‌که نتیجه آن‌ها پدید آمدن رابطه‌ای معنی‌دار میان حقوق شهروندی و شرایط بحران کووید ۱۹ است که در چارچوب اندیشه‌های اسلامی و برای پاسخ‌گویی به نیازهای مختلف ایجاد شده است.

واژگان کلیدی: حقوق شهروندی، کووید ۱۹، دوره اسلامی، خانه‌های تاریخی، دزفول.

* این مقاله، مستخرج از درس مبانی فقهی حقوقی و اخلاق در معماری، دوره دکتری در دانشگاه هنر اسلامی تبریز است.

** دانشجوی دکتری معماری اسلامی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز.

*** دانشیار معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز (نویسنده مسئول).

a.molaei@tabrizau.ac.ir

**** استاد معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز.

مقدمه

یکی از روش‌های زیست مطلوب جهت اداره زندگی و ایجاد کیفیت زیستی در چارچوب اسلام، بهره‌مندی از حقوقی است که در زندگی اجتماعی افراد جامعه مؤثراند. این حقوق بر پایه مقتضیات جوامع، شرایط زمان یا مکان **شکل** گرفته است و در اسلام نیز اهمیت دارند (bemanian et al., 2013: 91). می‌توان آن‌ها را در حوزه‌های مختلف تخصصی، بررسی کرد. یکی از حوزه‌های مرتبط با این موضوع، معماری می‌باشد که براساس اندیشه‌های مؤثر بر آن و قوانین اسلامی به تبیین چارچوب‌هایی در این زمینه پرداخته است. از طرفی، رشد و جهش بی‌سابقه جمعیت شهرنشینی در دوران بعد از انقلاب صنعتی، الگوهای متفاوتی را ایجاد کرده همان (Ibid: 90) و زیست افراد را از جنبه‌های کیفی به جنبه‌های کمی تغییر داده است. از این‌رو می‌توان خانه را به‌عنوان بستری جهت بررسی حقوق شهروندی افراد در معماری، مورد نظر قرار داد که به‌عنوان نمودی برای تحقق این موضوع است. خانه در کالبد معماری به‌عنوان یکی از کاربری‌های مهم محسوب می‌شود که به‌واسطه ارتباط افراد با یکدیگر و صرف بیشترین زمان در آن، از اهمیت بالایی برخوردار است. کاربری خانه در دوره مدرن از جهت‌های گوناگون، تغییراتی یافته است. به‌طوری که الگوهای آن تغییر کرده و سبب **شکل**‌گیری معماری متفاوتی از مفاهیم گذشته شده است. از سویی به وجود آمدن بحران همه‌گیر کووید ۱۹، به‌عنوان مفهومی مؤثر بر حقوق شهروندی، انجام مطالعاتی را ضروری ساخته که در حوزه معماری مسکونی مؤثر است. به همین دلیل، سؤالی در این رابطه مطرح می‌شود. مؤلفه‌های مؤثر بر شرایط بحران کووید ۱۹ در خانه‌های دزفول، چگونه پاسخ‌گوی نیازهای ساکنین بوده‌اند؟ از این‌رو، در پژوهش حاضر، زیست مطلوب افراد در محیط خانه اهمیت دارد که در چارچوب بینش اسلامی، و شرایط بحران کووید ۱۹، تبیین می‌شود. هدف اصلی پژوهش را می‌توان پاسخ‌گویی اندیشه‌های اسلامی به شرایط مورد نظر و آرایه راهبردهایی جهت طراحی خانه‌های اسلامی، در نظر گرفت. روند پژوهش بر این مبنا **شکل** گرفت که ابتدا به تدوین مفاهیم نظری پژوهش پرداخته شد. سپس به‌واسطه مؤلفه‌های مؤثر در حقوق شهروندی، ارتباط آن‌ها و تطبیق‌شان با شرایط بحران کووید ۱۹، بررسی گردید. در نهایت، آسیب‌شناسی صورت گرفت و راهبردهایی جهت طراحی خانه برای پاسخ‌گویی به شرایط کووید ۱۹، ارائه شد.

حقوق شهروندی در جامعه اسلامی

زیست انسان، همواره نیازمند رعایت حقوقی است که در روابط فردی و اجتماعی افراد تأثیرگذار است و باید به‌واسطه قوانین در نظر گرفته شود. این حقوق، در کیفیت زیستی تأثیرگذار است و روابط افراد را با یکدیگر و نسبت آن‌ها را با حکومت یا بالعکس، تعیین می‌کند (ahmadpour, 2008: 131). بنابراین می‌توان آن را عاملی برای جلوگیری از قوانین تبعیض‌آمیز و ناعادلانه میان این دو گروه در نظر گرفت. از طرف دیگر حقوق شهروندی در اسلام، نشأت گرفته از کتاب قرآن، سنت، و عقل است که در آن فرمانروایان و فرمان‌برداران، وظایفی نسبت به یکدیگر دارند (sajedi, 2016: 53). در حقوق شهروندی، حدود مشخص می‌شود. به‌طوری که می‌توان آن را نوعی از روابط اسلامی در نظر گرفت که در آن حدود و وظایف گروه‌های مختلف جامعه نسبت به یکدیگر، تعیین می‌شود. موارد حقوق شهروندی شامل ابعاد مدنی (آزادی بیان، آزادی مالکیت و آزادی مذهبی)؛ اقتصادی - اجتماعی (حق مالکیت، مسکن، فرصت‌های شغلی، کیفیت زیستی، حریم خصوصی، تابعیت)؛ سیاسی (حق انتخاب کردن و انتخاب شدن در سطح حکومت)؛ قضایی (حق امنیت، تساوی، و عدل)، و حقوق شرایط خاص می‌شود (ebnehtorab, 2006)؛ (mohseni, salary & safavi, 2017: 118)؛ (2009: 128). در این راستا می‌توان برخی مؤلفه‌های حقوق شهروندی را با معماری اسلامی در ارتباط دانست و به‌واسطه تبیین ضوابط، از آن‌ها بهره‌مند شد. توجه به ضوابط مرتبط با معماری، زمینه‌ای برای تحقق حقوق شهروندی محسوب می‌شود و کیفیت زیست افراد را بهبود می‌بخشد (sarrafi & Abdollahi, 2008: 124). از این‌رو، مؤلفه‌های مرتبط با معماری را می‌توان در مواردی همچون: سودمندی، امنیت، تساوی و عدل، حق حریم، کیفیت زیستی، و شرایط بحران در نظر گرفت. این جنبه‌ها را می‌توان به‌عنوان عوامل مؤثر بر طراحی معماری در نظر گرفت که از عوامل حقوق شهروندی در دوران اسلامی هستند. همچنین، زمینه‌ای را برای **شکل**‌گیری حقوق شهروندی در زیست جامعه اسلامی، فراهم می‌آورند. از این‌رو، نخستین مؤلفه در این راستا، موضوع سودمندی است که یکی از وجوه اسلامی در حقوق شهروندی محسوب می‌شود که می‌توان آن را در جنبه‌های حق شفعه (حق همسایگی)، و احترام به عابرین و سایر موجودات یافت (bemanian et al., 2013: 92). بر این اساس، حق همسایگی، توجه به ارزش‌ها و فرهنگ عموم جامعه، عدالت در رفتار اجتماعی با همسایه، احترام به مالکیت همسایه، توجه به تکالیف خود نسبت به همسایگان،

(90: 2020, et al.). کیفیت زیستی، به معنی درجه کمال در پدیده‌ها و محیط‌های مصنوع، اشاره می‌کند (golkar, 38: 2000) که در آن، سطحی از رضایت بخشی برای انسان ایجاد می‌شود. بنابراین، می‌توان کیفیت را عاملی درونی و اساسی برای پدیده‌ها دانست که به واسطه روابط و ویژگی‌های مبتنی بر یک موضوع، بازتاب بیرونی، ویژگی اصلی و جنبه قانون‌مندانه، یک مفهوم را **شکل** می‌دهد. براین اساس، می‌توان ابعادی را برای سنجش کیفیت زیستی در نظر گرفت تا بتوان یک معماری با کیفیت را برای کاربران ایجاد کرد. در این باره، جنبه‌های مختلف کیفیت زیستی براساس ابعاد عینی و ذهنی پدید می‌آیند که تحت تأثیر عملکرد، زیبایی، شاخص‌های اجتماعی، زیست محیطی، و اقتصاد در هر معماری ایجاد می‌شوند (47: 2016, abedi & karimi moshaver). از سویی می‌توان به واسطه اشتراکات این جنبه از حقوق شهروندی، ابعاد توسعه زیستی را در سایر ابعاد معماری اسلامی مشاهده کرد. لازمه تدوین این امر، مدلی جامع برای بررسی و در نهایت منجر شدن به کیفیت زیستی می‌باشد. حق شرایط بحران، یکی دیگر از حقوق شهروندی است که مواقع اضطراری برای جامعه فراهم می‌شود. در این شرایط، کشورهای پایبند به حق بحران از جمله کشورهای اسلامی، تدابیر مورد نیاز جهت رفع تعهداتشان به جامعه را تأمین می‌کنند (112: 2020, pashmi). در این صورت، بحران‌هایی همانند کووید ۱۹، جنگ و همانند این‌ها از مواردی هستند که برای برقراری نظم و آسایش جامعه، اهمیت دارند و باید آن‌ها را در نظر داشت. ضمن اینکه در معماری، مدیریت بحران، ایجاد آمادگی و فراهم آمدن تمهیدات لازم برای روبرویی در شرایط دشوار و سخت جامعه است (mehdinejad & sadeghi habibabad, 2016: 1353). در این صورت، معماری، پاسخ‌گوی نیازهای خاص افراد می‌شود و کیفیت کارکردی و سرعت ساخت را فراهم می‌آورد تا شرایط افراد را در جامعه اسلامی تسهیل کند.

خانه و مسکن در معماری اسلامی

خانه، به‌عنوان بستری برای زیست انسان است (که بیشتر وقت خود را در خانه صرف می‌کند). آدمی، بیشترین تأثیر را از خانه می‌پذیرد؛ خانه بر کیفیت زندگی او تأثیرگذار است. از این رو، در این باره لازم است تا چارچوب‌های فکری جامعه در نظر گرفته شود و معماری متناسب با نیازهای انسان مسلمان، ایجاد شود. در جامعه مسلمان، سنت و شریعت به واسطه تفکرات اسلامی، و اصول و مبانی مشخصی وضع شده است که در راستای **شکل**‌گیری الگوهای معماری

رعایت حریم همسایه، و توجه به بهره‌مندی از منابع طبیعی (نور، هوا، آب، دید بصری و ...)، مطرح می‌شود (kiaei & baba abasi, 2015)؛ موضوعی دوطرفه میان همسایگان. از سویی دیگر، موضوع احترام به عابرین و سایر موجودات را باید در اصل سودمندی به واسطه توجه به آسایش عابرین، احترام به نگاه عابرین، و میزان توجه به سایر موجودات طبیعی و جانداران در نظر گرفت (Ibid); (2013, bemanian et al.). 92. حق امنیت، یکی از حقوق شهروندی است که در جامعه اسلامی به آن توجه شده است. حس امنیت در محیط‌های شهری و فضاهای معماری نیز، در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، و محیطی قرار دارد و با گروه‌های مختلف حقوق شهروندی می‌تواند مرتبط باشد (hashem zahi et al., 2017: 4). از این رو، توجه به آن در کالبد معماری امری ضروری و مهم به حساب می‌آید تا جرایم محیطی کاهش، و آرامش زیستی افراد افزایش یابد. به همین سبب می‌توان مؤلفه‌های مؤثر بر آن را در مؤلفه‌های مختلفی چون فرم فضا (**شکل** و نظم)، آسایش بصری (خوانایی، اغتشاش بصری، کاربرد نامناسب، آلودگی صوتی، وجود مواد زائد، آلودگی نوری یا تاریکی)، اندازه فضا (مقیاس و ازدحام)، سازماندهی فضایی (نفوذپذیری، دسترسی، حمل‌ونقل، معابر، مبلمان، تراکم)، فضای سبز (تراکم، نوع گیاه و نوع پوشش) دسته‌بندی کرد (49: 2021, kamali et al.). حق تساوی و عدل در اسلام به جنبه‌های توازن اجتماعی (درآمد جامعه، سطح زیست افراد)، و تکامل عمومی (وظیفه افراد جامعه، و وظیفه دولت اسلامی) دسته‌بندی شده و قابلیت بسط در معماری را دارند (15: 2016, rahimi & naghizadeh). به این ترتیب، نمود این عدالت در کالبد معماری ایجاد می‌شود و آثار آن در بافت تاریخی دیده می‌شود. به طوری که می‌توان تساوی و عدل را در معماری با حفظ ارزش‌ها، هماهنگی، و توجه به ابعاد انسانی (مادی، معنوی و روانی) در نظر گرفت (Ibid: 18). حریم، یکی از اصول مهم معماری ایرانی-اسلامی محسوب می‌شود که نقشی مؤثر در خلق فضای معماری دارد. همچنین، یکی از اصول مسلم در سیره پیامبر اسلام، و رعایت حریم شخصی انسان‌ها است که ارزش اخلاقی محسوب می‌گردد (2013, satary sarebanqoli & valizadeh oghani). براین اساس، لازم است تا مؤلفه‌های مؤثر بر حریمیت فضا در معماری اسلامی، در نظر گرفته شوند. در این راستا می‌توان مؤلفه‌هایی چون درون‌گرایی، رعایت حجاب و پوشش فضایی، قلمرو و مسیرهای دسترسی، میزان اشرافیت فضا، دسته‌بندی فضایی، و سلسله‌مراتب را از عوامل مؤثر بر حریمیت فضا دانست (58-59: 2017, hayati et al.; shams poya)

هستند (belali oskui & nazari, 2021: 300). این اندیشه‌ها در جهت پاسخ‌گویی به نیازهای مادی و معنوی کالبد مسکونی هستند و منشأ الهی دارند. می‌توان آن‌ها را چارچوبی برای ایجاد الگوهای متناسب در نظر گرفت. از طرفی، چارچوب فکری مرتبط با موضوع به دو گروه سلبی و ایجابی، دسته‌بندی می‌شود. الگوهای سلبی (توصیه به سلب شدن و عدم به‌کارگیری آن‌ها) شامل: اصل نهی اشراف، اصل پرهیز از تشخیص کالبدی، اصل نکوهش ارتفاع زیاد، اعتدال در تزیینات (اصل توصیه به آراستگی خانه، نفی تجمل و تزیینات بیش از حد) می‌باشد (hamzehnejad & sadrian, 2014: 72). از سوی دیگر، در اصول ایجابی (به‌کارگیری و مرئی دانستن آن‌ها)، موضوعاتی شامل: اصل رعایت حریم و حریمیت، اصل توصیه به مهمان‌پذیری، رعایت وسعت به‌اندازه (توصیه به وسعت خانه، و پرهیز از ساختن بیش از اندازه) مطرح می‌شود (Ibid). از این‌رو می‌توان الگوهای ایجابی را از الگوهای سلبی متفاوت در نظر گرفت و به‌کارگیری آن‌ها را مسیری برای بهبود کیفیت زیست در چارچوب اسلام، در نظر گرفت (شکل ۱).

محدودیت‌های کووید ۱۹ و شرایط حاکم بر آن در دوره اسلامی

بیماری همه‌گیر کووید ۱۹، یکی از شرایط بحرانی و خاص محسوب می‌شود که در سطح جهانی گسترش یافته است. این بیماری یکی از بحران‌های بهداشتی محسوب می‌شود که در زیست، و روابط اجتماعی افراد، بسیار تأثیرگذار می‌باشد. به‌طوری که شرایطی را پس از خود ایجاد کرده و با تغییراتی در تراکم جمعیتی، فاصله‌گذاری اجتماعی، اشتغال و شیوه زندگی همراه بوده است (farnam & sabaghi, 2020: 3-4). براین اساس، لازم است تا شرایط حاضر درک، و پاسخ‌های مناسبی برای آن در نظر گرفته شود. این پاسخ‌ها مسیری برای رفع نیازهای کارکردی و ابعاد روان‌شناختی انسان در جهت افزایش کیفیت زندگی است. همچنین آمادگی، کاهش خطرپذیری، بازتوانی و پاسخ مناسب به واسطه معماری (khorshidian, 2022)

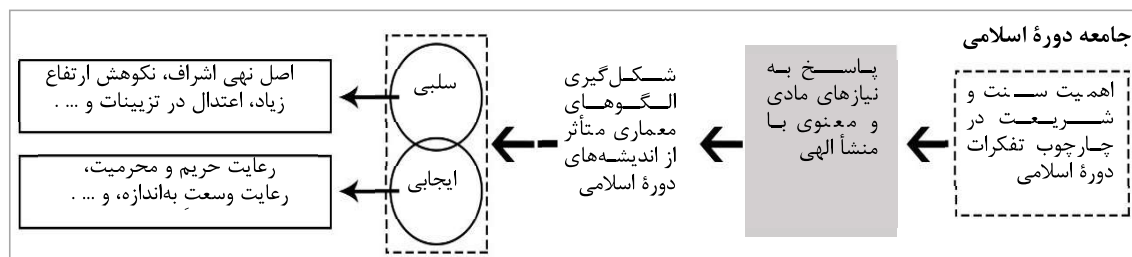
(26) از موضوعاتی است که باید در شرایط بحران کووید ۱۹ در طراحی به آن‌ها توجه شود تا نمودشان در معماری دیده شود. از طرف دیگر، دیدگاه حقوق شهروندی در اسلام نیز، حق شرایط بحران را برای شهروندان خود لحاظ می‌کند. در این باره، بیان می‌کند که نظام دوره اسلامی باید در شرایط بحران، پاسخ‌گوی نیازهای جامعه مسلمان باشد (pashmi, 2020: 118). از این‌روست که در پژوهش حاضر، ابعاد معماری قاجار به‌عنوان مصداقی از دوره اسلامی مورد سنجش قرار می‌گیرد و میزان پاسخ‌گویی آن‌ها نیز ارزیابی می‌شود.

محدودیت‌های کووید ۱۹ در خانه و مؤلفه‌های کالبدی مؤثر بر آن‌ها

شرایط کووید ۱۹، از مواردی است که به‌صورت همه‌گیر و با یک بحران جهانی، شکل گرفته است. این شرایط، شیوه زندگی افراد را تحت تأثیر خود قرار داده است. به همین دلیل، خانه یا محیط مسکونی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین فضاهای سکونتی افراد در ارتباط با این بحران، نیازمند تغییراتی است تا بتواند پاسخ‌گوی جنبه‌های مختلف معماری برای افراد باشد. این جنبه‌ها در ابعاد مختلفی همچون: ذهنی و سلامت ذهن (کیفیت نور، منظر، آسایش صوتی، شفافیت فضاها، و زیبایی)، سلامت جسم (سازماندهی، اندازه و تعداد فضا، انعطاف‌پذیری و تأسیسات و تهویه مناسب)، سبک اجتماعی و اقتصادی (محیط کار، خودکفایی فضاها، کنترل میزان انرژی مصرفی و در نظر گرفتن روش‌های اقلیمی، و امنیت) مطرح می‌شوند (zahrabi et al., 2021)؛ (ehtesham et al., 2021: 8). همچنین می‌توان این ابعاد را به‌عنوان زمینه‌ای مؤثر بر ایجاد طراحی کیفی فضاهای معماری در نظر گرفت که مؤلفه‌های آن‌ها پاسخ‌گوی نیازهای مختلف انسانی در شرایط بحران بیماری واکیدار کووید ۱۹ می‌باشند.

پیشینه پژوهش

باتوجه به بررسی‌های انجام‌شده در زمینه موضوع پژوهش، می‌توان بیان کرد برخی از پژوهشگران به مواردی اشاره کرده‌اند

شکل ۱. جنبه‌های مؤثر بر شکل‌گیری معماری در چارچوب تفکرات جامعه اسلامی (نگارندگان برگرفته از Balali Oskui & Nazari, 2021 و hamzehnejad & sadrian, 2014)

براساس مطالعات انجام شده در جنبه‌های حقوق شهروندی و بحران کووید ۱۹، کلیاتی مطرح شده که با روند پژوهش حاضر و محدوده‌های مطالعاتی آن، متفاوت است. بنابراین می‌توان جنبه نوآورانه این پژوهش را در زمینه تطبیق چارچوب‌های دوره اسلامی و میزان پاسخ‌گویی به شرایط کووید ۱۹ دانست که باتوجه به جنبه‌های مختلف بحرانی، به آسیب‌شناسی این موضوع می‌پردازد.

روش‌شناسی

این پژوهش، بر مبنای تحلیل محتوای متون، بستری را ایجاد کرده که معرفت پژوهش را بر پایه ذهنیت‌گرایی **شکل** داده است. در این حالت، کیفیت معماری مسکونی بررسی و با توصیف موارد مرتبط، به آسیب‌شناسی آن‌ها پرداخته می‌شود. سپس با تحلیل‌های کمی به روش کوداس، ارزیابی آن‌ها براساس داده‌های اولیه صورت می‌پذیرد. ارزیابی به روش کوداس در ۶ مرحله، انجام می‌شود. مرحله نخست، تشکیل ماتریس براساس مؤلفه‌های مرتبط و نمونه‌های موردی از تمام خانه‌های به ثبت رسیده دزفول از دوره قاجار است. این خانه‌ها در محله‌های سیاه‌پوشان، پولادیون، پیرنظر، مسجد، شاه‌کن‌الدین، مقدسیان، لوریان، بازار، قلعه، و میان‌دره، واقع در بافت تاریخی دزفول بوده‌اند (**جدول ۱**).

خانه‌های مورد نظر در محله‌های مذکور، براساس نظر متخصصین و در بازه‌ای از ۰ الی ۱۰۰ درصد، متناسب با کیفیت مؤلفه در نمونه، ارزیابی می‌شوند. در این راستا، نخست ماتریس دوبعدی اولیه آن‌ها **شکل** گرفته و داده‌های خام در آن قرار می‌گیرند. این داده‌ها در حقیقت برگرفته از نظر متخصصین و به صورت اعداد کمی مطرح می‌شوند. در مرحله بعد، داده‌های ماتریس به صورت بی‌مقیاس، تعیین می‌گردد؛ اصطلاحاً نرمال‌سازی صورت می‌گیرد. نرمال‌سازی، براساس فرمول^۱ است. هر داده به صورت بی‌مقیاس در آن جایگزین می‌شود تا امکان جمع‌پذیری داده‌ها با یکدیگر، فراهم آید. در این بخش، با قرارگیری هر درایه در فرمول مربوط، عدد بی‌مقیاس آن به دست می‌آید و در نهایت، ماتریس جدیدی تشکیل می‌شود. در مرحله سوم، با روش آنتروپی شانون (**شکل ۲**، راست) وزن جامعه نمونه محاسبه می‌شود تا به عنوان زمینه‌ای برای محاسبات مرحله بعد، به کار گرفته شود. در این زمینه، خانه‌های مطلوب در وزنی بیش از ۰,۰۸ قرار می‌گیرند. این خانه‌ها، نمونه‌های ۱,۲,۱۱,۱۲,۲۱,۳۱,۴۸,۵۴ را در بر می‌گیرند.

در مرحله چهارم، محاسبه نقطه ایدئال منفی به کمک فرمول^۲ مربوط، انجام می‌شود. در این مرحله، اعداد کوچک‌تر

که پیرامون موضوعات حقوق شهروندی و شرایط بحران کووید ۱۹ می‌باشد. در این راستا، موضوع حقوق شهروندی مفهومی از چگونگی روابط مردم، دولت و مؤسسات است که به تبیین حقوق و تکالیف‌شان در برابر یکدیگر می‌پردازد (taghvaei et al., 2015: 8). این حقوق، به دو گروه: حقوق فطری یا ذاتی (مثل حق حیات، آزادی و ...)، و حقوق عرفی یا قراردادی (مثل حق کار، تجارت، تعلیم و ...) تقسیم‌بندی شده است (poursaeid & toutounchian, 2020: 41-42). در پژوهشی با عنوان "مدیریت شهری و جایگاه آن در ارتقاء حقوق شهروندان" بیان می‌کنند که رابطه‌ای میان افراد و نظام معماری وجود دارد که می‌توان آن را از حقوق شهروندی دانست. این موارد، سبب **شکل** گیری یک نظام واحد برای افراد جامعه در شرایط مختلف زیستی می‌شود. همچنین اهتمام ورزیدن به آن‌ها موجب پدید آمدن سطحی از کیفیت زیستی در معماری می‌شود که در راستای شرایط بحران، قابل بررسی است. در پژوهشی با عنوان "بیماری همه‌گیر کووید ۱۹ و تأثیر بر خانه‌های آینده" بیان می‌کند که کووید ۱۹ از بیماری‌هایی است که با همه‌گیری آن، تغییراتی فراوان در زندگی ایجاد می‌شود. ضرابی و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان "covid-19 and healthy home preferences: the case of apartment residents in Tehran" بیان می‌کنند که شرایط بحران سبب ایجاد نیازهای مختلفی در ابعادی همچون: ذهنی (نور، صدا، منظر و شفافیت)، ابعاد جسمی (ساختار مصالح، تأسیسات، تهویه، سازماندهی فضاها، اندازه و تعداد فضا، و انعطاف‌پذیری فضا)، اجتماعی و اقتصادی (محیط کار و فعالیت شغلی، خودکفایی فضا جهت تولید مواد غذایی، و مصرف انرژی و کنترل‌های اقلیمی) می‌گردد. لازم است به این ابعاد در طراحی معماری توجه کرد. خورشیدیان (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان "معماری مسکن پس از پاندمی؛ درس‌هایی از کووید ۱۹"، می‌گوید شرایط بحران کووید ۱۹ همچون یک اپیدمی است که در حوزه مسکن باید متناسب‌سازی شود. همچنین لازم است با هماهنگ‌سازی رفتار در محیط خانه به جلوگیری و کاهش خطر، آمادگی، پاسخ‌گویی، بازتوانی، و کنترل شرایط بحران توجه شود. به‌طوری که عواملی چون تحصیل، اقتصاد و معیشت، آرامش و سرگرمی، حریم خصوصی و عمومی، ارتباط اجتماعی، دسترسی به نور و منظر، تهویه و گردش هوا در طراحی مسکن، و توجه به بهداشت و سلامت را بتوان بازتعریف کرد. بنابراین بهتر آن است که معماری در جهت پاسخ‌گویی به شرایط بحران همه‌گیری کووید ۱۹ برآید و نیازهای جامعه مسلمان را با بازتعریف درست هم‌جهت با پدید آوردن فضاهای حامی سلامت و آسایش افراد، برآورده کند.

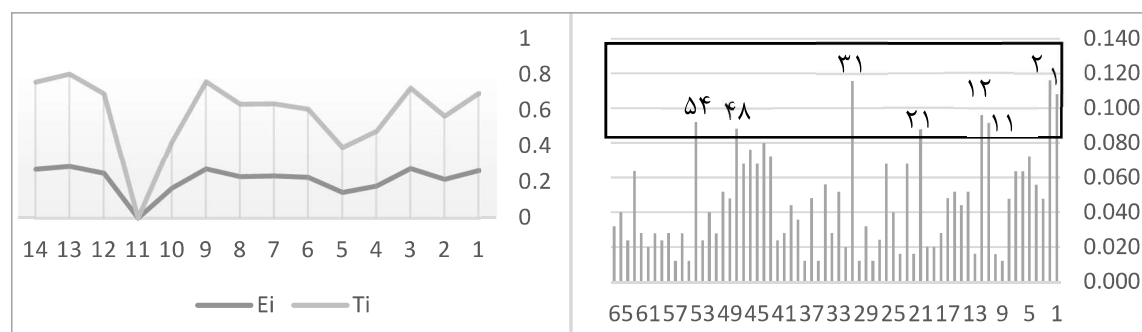
مقدار عددی ماتریس، به عنوان نقطه ایدئال منفی، در نظر گرفته می شوند. در مرحله پنجم، محاسبه فاصله اقلیدسی و فاصله تاکسی جهت تعیین دوری هر گزینه نسبت به مؤلفه ایدئال منفی، صورت می پذیرد. برای محاسبه آن دو، روش فاصله اقلیدسی و فاصله تاکسی^۳ (شکل ۲، چپ) به کار می رود.

در مرحله ششم، برای انتخاب گزینه بهینه از رابطه^۴ مربوط استفاده، و وزن هر مؤلفه تعیین می شود. در این مرحله، میزان عددی بیشتر و رتبه کمتر، نشان دهنده مؤلفه هایی با تأثیر بیشتر بر حقوق شهروندی در خانه های دزفول است (جدول ۲). در این رابطه رتبه ۱: آسایش صوتی، رتبه ۲: تهویه مناسب،

جدول ۱. برخی از خانه های مورد مطالعه منتخب از معماری شهر دزفول

خانه قلمبر	خانه سهرابی	خانه نیلساز	خانه یک خلیلو

(نگارندگان، ۱۴۰۳)

شکل ۲. (راست): وزن جامعه نمونه با روش آنتروپی- شانون، (چپ): تعیین فاصله اقلیدسی و فاصله تاکسی در مؤلفه های پژوهش (نگارندگان، ۱۴۰۳)

کیفی درون‌متنی، می‌توان نتایج حاصل از ارزش‌گذاری‌های انجام‌شده را به‌صورت کمی هم تحلیل کرد.

آسیب‌شناسی حقوق شهروندی در اسلام

بررسی میزان به‌کارگیری حقوق افراد مسلمان در خانه و توصیف محاسن و معایب آن‌ها در این بافت تاریخی، اهمیت دارد. چراکه آسیب‌شناسی انجام‌شده در رابطه با موضوع پژوهش، بر مبنای تمام مؤلفه‌های مؤثر بر شرایط بحران، در نظر گرفته شده است. حقوق شهروندی در بافت مورد مطالعه، جنبه‌های مختلفی دارد که امنیت، تساوی و عدل، حق حریم، کیفیت زیستی و شرایط بحران را در بر می‌گیرد. از میان این جنبه‌ها، تمرکز پژوهش حاضر بر شرایط بحران مؤثر بر حقوق شهروندی و آسیب‌شناسی آن است. شرایط بحران، یکی از جنبه‌های حقوق شهروندی در چارچوب‌های دوره اسلامی شمرده می‌شود و دارای مفاهیمی جهت تسهیل

رتبه ۳: نور، رتبه ۴: امنیت، رتبه ۵: روابط اجتماعی، رتبه ۶: اندازه و تعداد فضا، رتبه ۷: انعطاف‌پذیری، رتبه ۸: سازماندهی فضا، رتبه ۹: کنترل انرژی و اقلیم، رتبه ۱۰: منظر، رتبه ۱۱: آسایش دیداری، رتبه ۱۲: در نظر گرفتن محیط کار، رتبه ۱۳: شفافیت فضا، و رتبه ۱۴: خودکفایی را شامل می‌شود.

مطالعات انجام‌شده در چارچوب حقوق شهروندی قرار گرفته و بر پایه مؤلفه‌های مؤثر، از کیفیتی زیستی متناسب با شرایط بحران کووید ۱۹ برخوردار است. این مطالعات، منجر به ارائه چارچوب‌هایی برای طراحی معماری می‌شوند. بنابراین تحلیل‌های موضوعی به‌صورت درون‌متنی و در راستای توجه به جنبه‌های حقوق شهروندی، با اهمیت دادن به شرایط همه‌گیری، تبیین می‌گردد. از این‌رو، بحران کووید ۱۹ به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر بر حقوق شهروندی شمرده می‌شود که میزان پاسخ‌گویی آن متأثر از جنبه‌های مختلف معماری در محیط خانه است (شکل ۳). در این راستا، علاوه بر تحلیل‌های

جدول ۲. گزینه‌های بهینه براساس معیارهای اولیه مطرح‌شده در پژوهش

وزن مؤلفه	نام مؤلفه	رتبه	وزن مؤلفه	نام مؤلفه	رتبه	وزن مؤلفه	نام مؤلفه	رتبه
۰/۹۴۸	نور	۳	۰/۳۰۵	سازماندهی فضا	۸	-۳/۷۲۹	خودکفایی	۱۴
۰/۱۹۰	منظر	۱۰	۰/۴۰۸	اندازه و تعداد فضا	۶	۰/۲۱۷	کنترل انرژی و اقلیم	۹
۱/۱۳۵	آسایش صوتی	۱	۰/۳۵۳	انعطاف‌پذیری	۷	۰/۵۸۲	امنیت	۴
-۰/۳۵۲	آسایش دیداری	۱۱	۰/۹۵۳	تهویه مناسب	۲	۰/۴۴۲	روابط اجتماعی	۵
۰/۸۰۵	شفافیت فضا	۱۳	-۰/۶۴۸	در نظر گرفتن محیط کار	۱۲			

(نگارندگان، ۱۴۰۳)

مؤلفه های حقوق شهروندی
پاسخ‌گویی مسکن به ابعاد مختلف در شرایط بحران کووید ۱۹
مؤلفه های کالبدی معماری

و سهولت زیست انسان می باشد (valizadeh oqani & homayon, 2021: 4). یکی از موارد مرتبط با بحران در کشور، پاندمی همه گیری کووید ۱۹ است (ahmadipour & nasirzadeh, 2021: 164). از این رو، توجه به محیط زیست افراد یا خانه در چارچوب پژوهش و رویکرد دوره اسلامی، ضرورت می یابد و لازم است نیازمند پاسخ گویی افراد جهت سهولت زیستی آن ها باشد. بر این اساس، بحران کووید ۱۹ در جنبه های مختلف سلامت ذهن، سلامت جسم، سبک اجتماعی زندگی و اقتصاد جامعه تأثیر می گذارد و ضرورت دارد به آن توجه شود (abdollah nezhad et al., 2021: 200)؛ (alipour, bagherian sararoudi et al., 2020: 217)؛ (salman pour, 2020: 58-59). به همین دلیل می توان شرایط بحران را در ارتباط با حقوق شهروندی در نظر گرفت و جهت پاسخ گویی معماری در این رابطه، به آسیب شناسی آن پرداخته شود.

موضوع سلامت براساس **شکل ۲**، متأثر از جنبه های کالبدی همچون: نور، منظر، آسایش صوتی، آسایش بصری، شفافیت فضا می باشد که در معماری خانه، به طرُق مختلفی به آن ها پاسخ داده می شود. یکی از جنبه های سلامت ذهن در حقوق شهروندی، نور در معماری است که می توان با درون گرایی خانه و ایجاد بازشوهای متعدد به واسطه قرارگیری حیاط در مرکز خانه، آن را افزایش داد (azadifar et al., 2021: 78). در این صورت تأمین نور به سهولت انجام، و یکی از جنبه های سلامت ذهن، ایجاد می شود. در این باره، منظر نیز موضوعی دیگر است که به واسطه محدودیت های اقلیمی و نوع پوشش گیاهی در مناطق مختلف، پدید می آید. پوشش گیاهی در هر اقلیم، سبب **شکل** گیری جلوه های زیبا از طبیعت آن منطقه می شود (bakhshi bankanlou & mashari, 2015). خانه های کنونی، حیاط هایی کوچک دارند، یا گاهی بدون حیاط و پوشش گیاهی مناسب، ساخته شده اند. از این رو، تأمین نور یا منظر سازی در فضاهای آن ها، با محدودیت همراه است. در حالی که الگوهای ساختاری خانه های تاریخی دزفول، بر پایه حیاط مرکزی و چیدمان پیرامونی سایر فضاها جهت تأمین نور و منظر سازی آن ها است. در این راستا، تعریف آسایش صوتی، عدم وجود صداهای مزاحم و نابهنجار، و آسایش افراد در محیط کار و زندگی نیز از دیدگاه علم اصوات مطرح می شود (mohamadi deh cheshmeh et al., 2018: 56). بی توجهی به این موضوع در معماری، زمینه ناآرامی و آسایش نداشتن ساکنین را به دنبال دارد. در حالی که معماری تاریخی دزفول، به واسطه دوری خانه ها از شریان های اصلی، و تشکیل محله های خُرد، آلودگی صوتی کمتری دارد.

علاوه بر این فضاهای تجاری نیز همانند حلقه هایی پیرامون خانه ها را فرا گرفته و حائلی برای کاهش انتقال صوت محسوب می شوند. در جنبه ای دیگر، آلودگی دیداری یا بصری در نظر است که به واسطه هماهنگی و برابری بافت تاریخی دزفول، از آشفتگی های شهرهای امروز به دور است. منظر معماری مسکونی به صورت یکپارچه و مشابه، از مصالح و الگوهای ساخت یکسان بهره مند می باشد. در نگاهی دیگر، موضوع شفافیت فضا وجود دارد که گونه های آن، به فضاهای بدون شفافیت (فضاهای بسته)، فضاهای نیمه شفاف (نیمه باز)، و فضاهای شفاف (فضای باز) دسته بندی می شوند (sarrafzadeh et al., 2022: 106). البته گونه های آن در دوره های بعد، کمتر شده و تنوع شفافیت، کاهش یافته است. در حالی که خانه های تاریخی دزفول از نمونه فضاهای مختلف به لحاظ شفافیت برخوردار است. فضاهای شاهد و مصداق های آن شامل اتاق ها، ایوان و حیاط می باشد که الگوهای شفافیت مختلفی را برای پاسخ گویی به شرایط مختلف کارکردی، فراهم می آورند. در جنبه ای دیگر، موضوع سلامت جسم مطرح است که در حقوق شهروندی نقش دارد. بر این اساس می توان مؤلفه های مرتبط با کالبد معماری را در ارتباط با حقوق شهروندی (**شکل ۲**)، آسیب شناسی و بررسی کرد. ابتدا، مؤلفه سازماندهی فضا مطرح می گردد که چینش فضاها را نسبت به یکدیگر **شکل** می دهد. به این ترتیب، چیدمان فضا در خانه می تواند عاملی برای ایجاد حریم باشد و نقش سلسله مراتب را در دسترسی به فضاهای مختلف، نمایان سازد (aznab et al., 2022: 162). حریم فضایی به سه گروه: عمومی (فضاهای ورودی و ...)؛ نیمه عمومی (حیاط، ایوان و ...)؛ خصوصی (اتاق های خواب و ...)، دسته بندی می شود. دسترسی به هریک از گروه های فضایی ذکر شده با سلسله مراتبی همراه است. فضای خاص آن ها با عبور کاربران از مسیرهای تعریف شده **شکل** می گیرد تا تداخل آن ها کاهش یابد. موضوع دیگر، اندازه و تعداد فضاها است که متناسب با متراژ خانه، در الگوهایی نزدیک به یکدیگر **شکل** گرفته اند. اندازه خانه ها به طوری است که تمام فضاها به لحاظ شفافیت و سایر عوامل ایجاد شده و عناصر کاملی را به ساکنین هر خانه ارائه می دهند. پاسخ گویی به شرایط متفاوت در تعدد اندازه فضایی و تناسب موجود در آن نیز، در نظر می باشد. از این رو توجه بافت تاریخی به این موارد، و پاسخ گویی به شرایط بحران در این مسیر، زمینه کیفیت زیستی را فراهم می آورد. از سوی دیگر، انعطاف پذیری مطرح است که در معماری خانه به واسطه امکان تغییر جداره در فضاهای هم جوار، تغییر در اندازه فضا را به وجود می آورد (sarrafzadeh et al., 2022: 107). برخی فضاها با بازشوهای

مختلف است. می‌توان برخی از این فضاها را متناسب با شرایط شغلی صاحب‌خانه، به‌صورت سفارشی‌سازی در نظر گرفت. در نگاهی دیگر نیز می‌توان زیرساخت‌های انعطاف‌پذیری را برای شرایط لزوم بحران همه‌گیری کووید ۱۹ در نظر گرفت. این زیرساخت‌ها را می‌توان با عملکردهای مختلف، گاهی برای محیط کار و گاهی برای سایر عملکردها به وجود آورد. موضوع دیگر، خودکفایی خانه است که به‌واسطه کشت محصول در خانه و پرورش طیور، پدید می‌آید. خودکفایی علاوه بر فراهم آوردن حس شادابی طبیعی در خانه، به تأمین مواد غذایی مورد نیاز هم منجر خواهد شد (mohamadhoseini et al., 2019: 39). البته، باتوجه به نبود حیاط‌های وسیع و باغچه‌های متعدد در آن، این اماکن کمتر در خانه‌های امروزی ایجاد می‌شود. باین‌حال می‌توان در فضاهای پرت یا بدون استفاده در خانه، این موضوع را به اجرا در آورد و از آن به‌عنوان پتانسیل‌های خودکفایی، بهره‌مند شد. از طرفی دیگر موضوع روابط اجتماعی نیز اهمیت دارد. در نظر گرفتن فضاهایی برای گرد هم آمدن افراد در سطوح مختلف در معماری خانه، افزایش کیفی زیستی را به‌دنبال خواهد داشت (gharekhani et al., 2019: 119). برای نمونه، در فضاهای بیرونی خانه و بخش‌های عمومی آن یا فضاهای پذیرایی از میهمان، می‌توان مکان‌هایی را برای تعاملات اجتماعی در نظر گرفت. مکان‌هایی که پاسخ‌گوی نیازهای بخش‌های مختلف یک خانه باشد. بدین‌شکل، زمینه روابط اجتماعی افراد باتوجه به شرایط بحران کووید ۱۹، در سطوح مختلف همسایگی ایجاد، و محیطی مطلوب فراهم می‌گردد.

متحرک، امکان گسترش ابعاد فضایی را برای کاربران فراهم می‌نمایند. همچنین، برخی دیگر از فضاها با عملکرد چندگانه خود امکان پاسخ‌های مختلف را برای شرایط متفاوت، ایجاد می‌کنند. برای نمونه، ایوان در فصول گرم به‌عنوان یک فضای واسط و در فصول متعادل، امکان نشستن را برای کاربران فراهم می‌کند. تهویه مناسب خانه نیز، یکی دیگر از موضوعات موثر بر سلامت جسم است (moghbhel, 2022: 32). تهویه، در شرایط بحران همه‌گیری کووید ۱۹ از موارد مهم محسوب می‌گردد. در این راستا معماری خانه به‌واسطه وجود بازشوهای اقلیمی خود، امکان تهویه مناسب را در فضاهای باز، فراهم می‌آورد. البته این موضوع به‌دلیل فرم درون‌گرای خانه‌ها در بیشتر فضاها در نظر گرفته شده است و تهویه مستقیم، صورت می‌گیرد. نوع دیگری از تهویه نیز وجود دارد که از طریق کانال‌های تعبیه‌شده به‌صورت طبیعی و متناسب با فضاهای معماری خانه، به کار می‌رود.

جنبه‌ای دیگر از عوامل مؤثر بر حقوق شهروندی، موضوع سبک اجتماعی و اقتصادی است. این جنبه نیز، همانند سایرین، دارای ارتباط با ابعاد مختلف شهروندی می‌باشد (khosravi & samadi, 2020: 131). برای این موضوع، مؤلفه‌های مختلف کالبدی در نظر گرفته می‌شود. مطابق با شکل ۲ می‌توان مصداق‌های آن را در معماری بررسی کرد. نخست، وجود فضایی برای محیط کار مدنظر می‌باشد که برای ساکنین، زمینه ایجاد عملکردهای غیرمسکونی را فراهم می‌آورد. پیرو آن، در نظر گرفتن الگوهای مختلف فضایی و تعدد آن‌ها در محیط خانه، زمینه پاسخ‌گویی به شرایط کاری

نتیجه‌گیری

باتوجه به مطالعات صورت گرفته درباره حقوق شهروندی و عوامل مؤثر بر آن‌ها، می‌توان جنبه‌های مختلفی را بیان کرد که در کیفیت زیستی، نقش دارند. این عوامل، به‌واسطه شرایط بحران کووید ۱۹ و ابعاد مختلف سلامت جسم، سلامت روح و ذهن، و سبک اجتماعی و اقتصادی در جدول ۳ بررسی شده‌اند. نتایج مستخرج از آن‌ها، به‌صورت بُعدی کیفی در زیست خانه‌های تاریخی دزفول نقش داشته و در شرایط بحران، پاسخ‌گوی نیاز افراد بوده‌اند.

نخستین جنبه مؤثر بر شرایط بحران کووید ۱۹، ابعاد ذهنی و سلامت ذهن است. در این راستا، توجه به نور و تهویه مورد نیاز به‌واسطه چیدمان مناسب فضاهای بسته و نیمه‌بسته در اطراف فضاهای باز، زمینه نورگیری و عبور هوای تازه را فراهم می‌کند. همچنین، استفاده از پوشش گیاهی و در نظر گرفتن گیاهان در محیط خانه، موجب ارتباط بهتر کاربران با محیط طبیعی می‌شود. پس از این‌ها، اهمیت دادن به مکان‌یابی مناسب برای خانه‌های مسکونی است که در مناطقی به‌دور از ازدحام و شلوغی شهر باشند. این امر، زمینه آسایش صوتی و جلوگیری از آلودگی‌های مربوط به آن را فراهم می‌آورد. موضوع دیگر، بهره‌مندی از تکنولوژی‌های نوین و توجه به جزئیات طراحی دیوار با استفاده از عایق‌های صوتی مناسب است. این کار، باعث افزایش آسایش صوتی در خانه می‌گردد. جلوگیری از آلودگی‌های

جدول ۳. راهبردهای مؤثر بر بحران همه گیری کووید ۱۹

راهبردهای مؤثر بر بحران کووید ۱۹	ابعاد ذهنی و سلامت ذهن	چیدمان فضا جهت نورگیری مطلوب تمام فضاها
		قرارگیری محل مناسب پوشش گیاهی در داخل و خارج از خانه جهت ارتباط بیشتر افراد با طبیعت
		مکان یابی مناسب خانه؛ محل هایی به دور از ازدحام و شلوغی، همراه با استفاده از جزییات اجرایی برای عایق کردن فضا در مقابل صداهای نامطلوب
		ایجاد هماهنگی و یکپارچگی در مصالح، رنگ، تزیینات، و سایر عناصر معماری جهت جلوگیری از آشوب های بصری
	سلامت جسم	به کارگیری گونه های مختلف فضایی به لحاظ شفافیت به منظور فراهم آمدن کارکردهای مختلف در آن
		در نظر گرفتن اندازه و تعدد فضاهای مناسب در محیط خانه جهت پاسخ گویی به نیاز کاربران در شرایط مختلف
		پاسخ گویی هدفمند فضا در ابعاد و تعداد، متناسب با فعالیت افراد ساکن
		پاسخ گویی به نیاز کاربران غیر ساکن و اهمیت دادن به سایر موجودات زنده
	سبک اجتماعی و اقتصادی	امکان تهویه طبیعی به طرق مختلف، و تکنیک های متناسب با اقلیم
		توجه به شغل صاحب خانه و در نظر گرفتن فضاهای مرتبط با آن
		اهمیت دادن به مفهوم خودکفایی در تولید انرژی و سایر موارد مرتبط با آسایش انسان
		اهمیت دادن به خودکفایی در خانه و در نظر گرفتن فضاهایی برای پرورش گیاهان مثمر
		بهره مندی از عوامل افزایش ایمنی و امنیت در خانه
		اهمیت دادن به فضاهای جمعی در سطوح مختلف برای افراد جهت افزایش ارتباطات اجتماعی

(نگارندگان، ۱۴۰۳)

بصری نیز در محیط خانه اهمیت دارد. این امر را می توان با ایجاد یکپارچگی در مصالح، رنگ، تزیینات، و فضاهای معماری ایجاد کرد. علاوه بر این ها، توجه به گونه های مختلف فضایی به لحاظ شفافیت فضا نیز باعث کارکردهای مختلف در معماری خانه می شود.

جنبه دیگر، سلامت جسم و نقش آن در معماری است که با توجه به اندازه و تعدد فضاهای مختلف معماری در محیط خانه جهت پاسخ گویی به نیاز کاربران، در نظر گرفته می شود. اهمیت دادن به اندازه فضا در طراحی، متناسب با کارکرد فردی با ابعاد کوچک تر، و کارکرد جمعی با ابعاد بزرگ تر، در خانه زمینه پاسخ گویی هدفمند و متناسب با فعالیت را ایجاد خواهد کرد. همچنین، پاسخ گویی کالبدی و فیزیکی طراحی برای افراد غیر ساکن و سایر موجودات زنده در خانه، زمینه آسایش آنان را فراهم می آورد. در موردی دیگر نیز، وجود مفهوم انعطاف پذیری در معماری، سبب افزایش ابعاد فیزیکی محیط می شود و قابلیت چند عملکردی را در آن ایجاد خواهد کرد. تهویه نیز به طرق مختلف در طراحی می تواند طبق شرایط اقلیمی و با استفاده از کانال های طبیعی و غیر طبیعی ایجاد شود. این کار علاوه بر امکان تهویه از طریق باز شو، آسایش و سلامت جسم را نیز برای ساکنین فراهم می آورد.

در جنبه سبک اجتماعی و اقتصادی، یکی از موارد مورد توجه، ایجاد فضای کار و فعالیت متناسب با شغل اقتصادی صاحبان خانه است. این موضوع در طراحی معمار، اهمیت دارد و باعث تداوم و ارائه فعالیت شغلی وی در محیط خانه می شود. از طرفی، اهمیت ایجاد فضاهایی برای خودکفایی مسکن به واسطه طبیعت، زمینه بهره برداری از طبیعت و محصولات کشاورزی را در خانه فراهم می کند. در این صورت می توان با تعبیه باغچه های کوچک و بزرگ در فضاهای مختلف خانه، خودکفایی خانه را تا حدودی ایجاد نمود. این موضوع را می توان به خودکفایی تولید انرژی و سایر موارد نیز تعمیم داد. در نگاهی دیگر، توجه به ایجاد امنیت در خانه به لحاظ آسایش روان شناختی و فیزیکی برای کاربران، عاملی تأثیرگذار محسوب می شود. همچنین، شکل گیری فضاهای معماری برای سطوح مختلف اجتماعی در داخل و خارج از خانه، زمینه ساز تقویت ارتباطات افراد با یکدیگر می گردد. از این رو طراحی فضاهای معماری آن، متناسب

با کارکرد اجتماعی و نیاز گروه‌های انسانی **شکل** می‌گیرد و پاسخ‌گویی نیاز شرایط مختلف اجتماعی خواهد بود. ارزیابی کمی پژوهش، نشان می‌دهد که برخی از مؤلفه‌ها تأثیر بیشتری نسبت به سایر مؤلفه‌ها دارند. مؤلفه‌های مؤثر شامل: آسایش صوتی، تهویه مناسب، نور، امنیت، روابط اجتماعی، اندازه و تعدد فضا، و انعطاف‌پذیری می‌شوند که به ترتیب در رتبه‌های ۱ تا ۷ قرار گرفته‌اند. بنابراین، با جمع‌بندی داده‌های کمی در **شکل** گیری عوامل کیفی معماری مسکونی، می‌توان به وجود رابطه‌ای معنی‌دار میان حقوق شهروندی و شرایط بحران کووید ۱۹، پی برد. از این روست که حقوق شهروندی در ارتباط با چارچوب‌های دوره اسلامی جهت ایجاد محیطی مطلوب در نظر گرفته می‌شوند. این حقوق، در زمینه پاسخ‌گویی به نیازهای مختلف تأثیرگذار هستند. به‌طوری‌که وجود رابطه میان مؤلفه‌های کیفی در کالبد معماری را می‌توان به‌عنوان عامل پاسخ‌گویی به شرایط بحران خانه‌های قاجار دزفول، در نظر گرفت. این عوامل جهت تحقق حقوق شهروندی برای جامعه مسلمان ایجاد شده‌اند. در شرایط بحران کووید ۱۹، هر مؤلفه به میزان متفاوتی نقش آفرینی کرده است. در این صورت می‌توان راهبردهای مطرح‌شده در جنبه‌های مختلف را به‌عنوان مسیری برای دستیابی به الگوهای مطلوب معماری در خانه، و شرایط بحران کووید ۱۹، در نظر گرفت.

پی‌نوشت

$$\bar{X}_{ij} = \frac{X_{ij}}{\max X_{ij}} \quad \bar{X}_{ij} = \frac{\min X_{ij}}{X_{ij}} \quad ۱.$$

$$NSj = \min V_{ij} - NSj = \max V_{ij} \quad ۲.$$

$$Ej = \sqrt{\sum_{j=1}^m (V_{ij} - NSj)^2} \quad Ti = \sum_{j=1}^m |V_{ij} - NSj| \quad ۳.$$

$$Hi = \sum_{k=1}^n hik \quad ۴.$$

فهرست منابع

- Abdollah nezhad, F; Andam, R and Rajabi, M. (2021). The Impact of Covid 19 Concerns on the Mental Health of Athlete Students with the Modifying Role of Social Support in a Multi-Group Analysis by Gender. *Qom University of Medical Sciences Journal*. 15(3): 198-209.
- Abedi, S and Karimi Moshaver, M. (2016). Review and comparative study of different models of measuring the quality of life in order to achieve the principles of sustainable design in the residential context. *Green architecture*. 2(4): 41-53.
- Ahmadvour, A. (2008). An Introduction to the Origins of the Civil Right in Islam. *Journal of Islamic Education Research*, 3(2): 119-142.
- Ahmadvour, Z and Nasirzadeh, A. (2021). Urban policies in Coronavirus crisis management. *Urban policies in Coronavirus crisis management*, 3(3): 163-178.
- Alipour, A. (2020). Explaining soft technologies in dealing with confrontation. *Transcendent Governance Quarterly*, 1(2): 117-127.
- Azadifar, A; Omranipour, A; Masoudinezhad, M; Vafamehr, M. (2021). Review of the Geometry and Proportions of the Central Court in Achieving the Right Daylight in the Ghajari's Historic Houses of Kashan. *journal of Sustainable Architecture and Urban Design*, 1(9): 77-95.

- Aznab, M; Honarvar, J; Soroush, M A; Taheri Sarmad, F. (2022). Investigation of Spatial Hierarchy in Creating Privacy of Houses with the Approach of Historical Typology. *Urban and Regional Development Planning*, 23(7): 153-189.
- Bagherian Sararoudi, R; Alipour, A and Mirahmadi, B. (2020). Health Psychology and Coronavirus Pandemic Crisis (COVID-19): A Review Study. *The Journal of Isfahan Medical School*. 570(38): 216-226.
- Bakhshi Bankanlou, A and Mashari, K. (2015). **Investigating the place of vegetation in the ancient and contemporary architecture of Iran**. International in science and technology. Tehran.
- Belali Oskui, A and Nazari, S. (2021). Desirable values of housing design from the perspective of Islamic thought (a step towards explaining the Iranian Islamic model of housing). *Iranian Pattern of Progress*. 1(8): 299-345.
- Bemanian, M; Arjmandi, S and Ali Mohamadi, F. (2013). The impact of jurisprudential principles related to citizenship rights based on justice in housing design (case example: three cases of Iranian-Islamic houses). *Iranian Islamic City*, (12): 89-100.
- Ebnehtorab, M. (2006). Citizenship rights from the perspective of Hazrat Ali. *Family Law and Jurisprudence Journal*. (41 , 42): 110-146.
- Ehtesham, S; Aghaei, K and Bandarian, E. (2021). The impact of the spread of the Covid-19 virus on the security of urban spaces and buildings (the case of Shahrekord). *Journal of Police Science Chaharmahal and Bakhtiari*, 21(6): 1-16.
- Farnam, A and Sabaghi, H. (2020). **About dealing with the spread of the corona virus (32), examining the dimensions of the effects of the spread of the corona virus on the urban area and urban development**. Tehran: Islamic parliament research center of the Islamic republic of Iran.
- Hashem Zahi, S; Miri, G and Hafez Rezazadeh, M. (2017). **Factors affecting citizens' sense of security in urban development (Case study: dilapidated urban areas of Saravan)**. Tehran: National Conference on Dilapidated and Historical Urban Textures.
- Gharehkhani, K; Dejdar, O and Jalalian, S. (2019). Analyzing the role of community and its effects on the quality of life in residential complexes (Case Study: Saeidiyeh, Kashani, Bu Ali and Imam Reza Residential blocks in the city of Hamedan). *Hoviatshahr*, 40(13): 109-120.
- Golkar, K. (2000). Components of urban design quality. *Soffeh*. (32): 38-56.
- Hamzehnejad, M and Sadrian, Z. (2014). Housing Design Principles of Islam and Other Contemporary Usable Patterns. *Journal of Researches in Islamic Architecture Iran University of Science & Technology*. 2(3): 58-76.
- Hayati, H; Aminpour, A and Madani, R. (2017). The Effect of the Principle of Women's Privacy on The Architecture Of Iranian Houses, Based On Islamic Teachings. *Journal of Woman and Culture*. 32(9): 47-61.
- Kamali, R; Sahraei Nejad, N and Robati, M. (2021). Environment Design for Urban Parks with CPTED Approach to Promote Sense of Security in Islamabad Neighborhood, Region 2nd of Tehran. *Journal of Sustainability, Development & Environment*. 2(1): 43-60.

- Khorshidian, A M. (2022). Post-Pandemic Housing Architecture: Lessons from Covid-19. *Journal of Housing and Rural Environment*. 40 (176): 17-30.
- Khosravi, M and Samadi, P. (2020). Identifying and ranking the components of citizenship education in the national curriculum document. *Journal of New thoughts on Education*, 16(2): 121-146.
- Kiaei, E and BabaAbasi, M. (2015). Studying the Principles and Rules Governing the Urban Structure of Islamic Cities in order for Achieving and Creation of an Islamic-Iranian Utopia. *Naqshejahan*. 5(1): 59-74.
- Lotfi, H; Edalatkhah, F; Mirzaei, M and Vazirpour, S. (2010). Urban management and its status in upgrading of citizens rights. *Quarterly Journal of Human Geography*, 1(2): 101-110.
- Mehdinejad, J and Sadeghi Habibabad, A. (2016). **Investigation and necessity of crisis management and non-agent defense in architecture and urban planning**. National Conference on Non-Active Defense and Sustainable Development. Tehran.
- Moghbel, M. (2022). Modeling Climatic Potential for Natural Ventilation in order to Reduce Energy Consumption and Mitigate Climate Changes (Case Study of Gilan Province). *Climate Change Research*, 3(11): 31-48.
- Mohamadi Deh Cheshmeh, M; Firoozi, MA and Shanbehpour, F. (2018). The spatial analysis of proximity in noisy land use from the acoustic comfort perspective, Ahvaz metropolis. *The Journal of Spatial Planning*, 22(3): 55-79.
- Mohamadhoseini, P; Javan Forouzandeh, A; Jahani Dolataabad; I and Heidari, A A. (2019). An Analysis of the Role of Social class's Lifestyle in the Pattern of Housing; Case Study: The late Qajar and Early Pahlavi Houses in Ardabil. *Bagh-e Nazar*, 16(76): 31-44.
- Mohseni, R A. (2009). Dimensions and Analysis of Civil Rights; Education and Training Solutions for Civil Rights. *Quarterly journal*. 3(10): 117-144.
- Molaei, A. (2016). **Sustainable urban development centered on citizen rights**. National conference on the explanation of citizenship rights: Tehran.
- Pashmi, B. (2020). Suspension of Human Rights Commitments of States in Necessity: Covid-19 Crisis. *Public Law Research*. 67(22): 111-140.
- Poursaeid, R and Toutounchian, M. (2020). Religious Foundations of Citizenship. *Akhlāq-i zīstī*, 10(1): 1-11.
- Rahimi, L and Naghizadeh, M. (2016). Manifestation of Social Justice in the Structure of Islamic City (Neighborhood). *Hoviat shahr Journal*. 2(10): 13-20.
- Sajadi, A. (2016). Human Rights and Citizen Rights on the Opinion of the Middle Eastern Islamic States with Emphasis on the Iranian Constitution. *Political science quarterly*. 36(12): 41-59.
- Salary, M and Safavi Sahi, M. (2017). The role of the institution of the city Islamic council in enhancing citizen's rights (case study: Tehran city Islamic council). *Journal of Urban Economics and Management*. 5 (3): 113-131.
- Salman Pour, F. (2020). Corona epidemic and the impact on future houses. *Fars construction engineering organization*. (106, 107): 56-60.

- Sarrafzadeh, A; Didehban, M and Vasigh, B. (2022). Assessment and Comparative Study of Concepts Affecting the Formation of Physical Variety in Qajar and Pahlavi Houses in Dezful. *Armanshahr*, 37(14): 99-113.
- Sarrafi, M and Abdollahi, M. (2008). Analysis of the Concept of Citizenship and Evaluation of its Status in the Urban Laws, Regulations and Management. *Human Geography Research*. (41): 115-134.
- Satory Sarebanqoli, H and Valizadeh Oghani, M B. (2013). **Model adoption and development of contemporary housing architecture design by taking advantage of the manifestation of the good traditions of the Prophet Muhammad (peace be upon him) in the spatial structure of traditional Iranian houses**. Conference on the Islamic model of progress in Iran. Tabriz.
- Shams Poya, M K; Meshkini, A and Barghmadi, M. (2020). The application of Islamic worldview in Iranian-Islamic cities with emphasis on sustainable neighborhood development. *Cheshm-andaz-e-zagros journal*. 12(43): 73-93.
- Taghvaei, A A; Shaeikhi, S and Kookhaei, T. (2015). Assessment of factors affecting the rights of pedestrians according to the principles of citizenship rights in Islam. *Naqshejahan*, 5(3): 5-17.
- Taheri Namhil, E. (2020). Examining the consequences of the corona virus on the economy of Iran and the world. *Transcendent Governance Quarterly*, 1(2): 117-127.
- Valizadeh Oqani, M B and Homayon, S. (2021). Challenges of Iranian Architecture from the Perspective of Islamic Ethics. *Building Engineering and Housing Science*, 1(14): 1-11.
- Zahrabi, Zahra; Yazdanfar, Seyed Abbas & Hosseini, Seyed Bagher. (2021). Covid-19 and healthy home preferences: the case of apartment residents in Tehran. *Journal of building engineering*, (35) : 1-9.

Received: 2023/06/15

Accepted: 2023/12/31

The citizenship rights of the Islamic society in the architectural design of the Dezful houses with an emphasis on the conditions of the crisis of the Covid-19 pandemic

Ahmad Sarafzadeh^{*} Asghar Molaei^{**} Minoo Gharebagloo^{***}

Abstract

One of the factors affecting people's quality of life is paying attention to citizenship rights. Based on this, we can consider the importance of examining citizenship rights in its impact on people's lives, which is effective in creating a level of living quality. One of the fields related to this issue is architecture and urban planning, which have explained frameworks about architecture based on hidden ideas and Islamic laws. For this reason, the house has been chosen as a platform for investigation. Also, the main goal of the research can be considered to be the response of Islamic thoughts to the critical conditions of Covid-19 and to provide strategies for the design of Islamic houses. Based on the analysis of the texts content, this research has created a platform that shapes research knowledge based on subjectivity. Then, with quantitative analysis using KODAS method, the evaluation is done based on the primary data. The research findings have been created in the review and analysis related to the factors affecting citizenship rights, which have been analyzed with the components of security, equality and justice, right to privacy, biological quality and crisis conditions, and emphasizing the conditions of the Covid-19 crisis to deals with its effective aspects and leads to effective strategies on architecture. Based on this, it is possible to consider the realization of citizen's rights in the crisis situation by paying attention to the architectural strategies that provide the basis for the comfort and peace of the Muslim society.

Keywords: The citizenship rights, Covid-19 crisis, Islamic architecture, Historical Houses, Dezful

^{*}PhD student in Islamic Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Tabriz University of Islamic Art, Tabriz.

^{**}Assistant Professor of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Tabriz University of Islamic Art, Tabriz.

a.molaei@tabrizau.ac.ir

^{***}Professor of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Tabriz University of Islamic Art, Tabriz.